

השיעור השבועי



גיליון מספר 425



הרב המקדים: הרח"ג משה אביחצירא שליט"א
ראש מוסדות בתיבות



השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבתי"כ היזדים ומשודר דרך הליווי הרדיו ובקוויס רבים. מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל

ירושלים	כניסה	יציאה	ר"ת
תל אביב	16:27	17:19	17:53
חיפה	16:26	17:17	17:48
באר שבע	16:26	17:17	17:48
	16:28	17:20	17:52

יחי | י"ח טבת תשפ"ד

כתב ועורך השיעור:

הרב דכיר פריץ שליט"א

אכילה קודם התפלה

להפצת עלונים באזור מגורין
התקשר: 0506-730-831

איסור אכילה קודם התפלה מהתורה או מדרבנן, ואם זה תלוי במחלוקת האם עיקר תפלה מהת' או מזד'. הקמת סנהדרין כיום. אכילה למי שישן בלילה קודם התענית. טעימה מכוס הגפן מיד אחר ברכת "כורת הברית". לדבר בתוקף כנגד החולקים בשיטתיות שלא לשם שמים. פאה נכרית. השותה סודה לצמא, ומים אחרונים בסודה. שרייתו זהו כיבוסו בבגד נקי. רחיצה בבריכה בשבת. סירוק בשבת. קפה לפני התפלה. השותה מים שלא לצמא לא יברך ברכה אחרונה

דאורייתא או דרבנן

ב. נחלקו הראשונים מערכה לקראת מערכה, האם האיסור לאכול לפני התפלה הוא דאורייתא או דרבנן, ויש בזה כמה נפקא מינה. דעת הרא"ה - רבי אהרן הלוי - בספר פקודת הלויים (ברכות י) שהאיסור לאכול לפני התפלה הוא מהתורה, שכתב, שאין לוקין על לאו זה של "לא תאכלו על הדם" כי הוא לאו שבכללות, דהיינו שכולל דברים הרבה, וכמו שלמדו בגמרא (סנהדרין סג.) כמה לימודים מפסוק זה: א. שהסנהדרין לא יאכלו ביום שהרגו את הנפש². ב. שלא עושים סעודת הבראה³ לקרובי ההרוג על פי בית דין. ג. שאסור לאכול מהבהמה לאחר שחייטתה עד שיצא דם הנפש⁴. ד. שלא לאכול מבשר הקרבנות - כמו שלמים וכדומה - בעוד הדם במזרק ועדיין לא זרקו אותו על גבי המזבח שתיים שהן ארבע או אחת שהן שתיים. ה. אזהרה לבן סורר ומורה.

"לא תאכלו על הדם"

א. 'בגמרא (ברכות י) אמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב, מאי דכתיב (ויקרא יט, כו) "לא תאכלו על הדם", לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם. כלומר שלא תאכלו לפני שתתפללו על גופכם, שיש בו דם שנוצר מהאוכל הנכנס אליו. ועוד שם, אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן אמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב - כל אחד אמר בשם החכמים שלפניו, שכל האומר דבר בשם אמרו מביא גאולה לעולם (אבות פ"ו מ"ו. מגילה טו. חולין קד: נדה יט:) - כל האוכל ושותה ואחר כך מתפלל, עליו הכתוב (מלכים א' יד, ט) "אומר "ואותי השלכת אחרי גויך", אל תקרי גויך אלא גאיך. אמר הקב"ה, לאחר שנתגאה זה - באכילה ושתייה - קיבל עליו מלכות שמים.

סיפרתי לכם שהיה אחד שבא אצלי וביקש שאדבר עם מרן זצ"ל שישכים להקים סנהדרין, אותו אחד עשה כנס בצפת והביא מאה אברכים וחילק להם תעודת "חבר סנהדרין"... אבל ידוע שכבר הרב מיימון שהיה שר הדתות רצה להקים סנהדרין, והחזון איש התנגד בתוקף, ובכל זאת פניתי למרן ואמר לי, אם רב פלוני ירצה להיות חבר סנהדרין, וכי נוכל לתת לו? הוא לא מתאים, אבל יש לו תפקיד בכיר והציבור לא יקבל. ואחר כך שאל: הרב אלישיב הסכים? אמרתי לו, שלא הסכים. אם כן איך אפשר להקים סנהדרין כשאין את הסכמת כל גדולי הדור?! ואף שמרן אמר לא להקים סנהדרין, אותו אחד לא שמע, והקים כביכול סנהדרין, כמו שהיה בלונדון לפני כמאה שנה, אבל ודאי שלא יכולים להרוג את הנפש כמו שהיה בסנהדרין. וכשיבוא משיח צדקנו ותהיה תחיית המתים, יקימו סנהדרין, ומי שחילל שבת וכדומה ידונו אותו להורג כשיש עדים והתראה.

לגבי חוק עונש מוות, אם יהיה כזה חוק יבואו בית המשפט העליון ויגידו, גם לפלוני היהודי מגיע. על חמאס לא צריך להגיע לכך, ודאי שאסור להשאיר אותם בעולם הזה, כל רגע שהמחבלים חיים, זה צער השכינה, ולכן צריך להכרית את כל המחבלים "תמחה את זכר עמלק".

³ כידוע מי שנפטר לו מת, בסעודה הראשונה אינו אוכל משלו אלא משל אחרים, המשפחה או הקרובים צריכים לדאוג שתהיה סעודת הבראה כשחוזרים מההלוויה, ונוהגים להביא לאבלים ביצים, לפי שהן עגולות וגלגל הוא שחזור בעולם. אבל ביום ששי סמוך לשבת לא עושים סעודת הבראה ויכולים לאכול משלהם. ביביע אומר ח"ב (חידושי סי' נה) התכתב עם הראשון לציון הרב יצחק נסים אם מותר לאבל אחר ההלוויה לשנות תה או קפה משלו, ומסקנתו שמוותר, כי לא אסרו אלא מאכל.

⁴ או הקילוח הראשון, או הדם השחור שיוצא בסוף, ואנחנו מחכים עד שיצא כל הדם.

¹ מדברי הרב משה אביחצירא שליט"א: ברשות מורנו ורבנו מרן שליט"א, נסיים במה שהתחלנו, שכולנו זקוקים לשיעור, ואחת הסגולות לקבלת כל התפלות והבקשות, להתפלל לגאולתם של ישראל. בית המקדש היה מקור החיות של עם ישראל, ומיום שחרב אין לו לקב"ה אלא ד' אמות של הלכה בלבד (ברכות טז), ועל ידי לימוד ההלכה מקרבים את הגאולה. מרן רבנו שליט"א כל הזמן זוכה להגדיל תורה ולהאדירה, ומפיץ תורה בכל אתר ואתר, בכתב ובעל פה, ואנחנו צריכים להתפלל עליו שתמיד הקב"ה יתן לו כוחות ואריכות ימים ובריאות להמשיך להפיץ תורה. אני מכיר כמה וכמה בחורי ישיבות ואברכים חשובים שמקבלים חשק לעמוד בתורה בזכות השיעורים של הרב במוצ"ש, הם רואים איך שהרב שופע תורה, איך מביא את הפוסקים ודן בדבריהם בעיון ובפלפול, וזה נותן להם שאיפות. יהי רצון שימשיך להנהיגנו עד ביאת משיח צדקנו. אמן.

דברי מרן שליט"א: חוק וברוך לרב הגדול, מעונו ומגדול, ראש הכולל והמוסדות, הגאון רבי משה אביחצירא ה' ישמרהו ויחיהו. הייתי בכולל שבראשותו לפני הרבה שנים, ונתתי שם שיעור, והרב ישב לידי, וראיתי שבי"דו רב לו, הוא עוסק בתורה בעיון ולא רק מסתכל בספרי קיצורים, אלא פותח בית יוסף, ובשיעור שאמרתי בהלכות שבת, ראיתי שהאברכים שולטים בבית יוסף ומוקשים ומכאן ומשם, וזה בזכותו שיושב על התורה ועל העבודה, אשריו ואשרי חלקו. הוא גם זכה להכיר את בבא סאלי זצוק"ל שנפטר לפני ארבעים שנה בדיוק בד' שבט תשמ"ו, והוא היה נער צעיר וזכה לראות ולשמש אותו, זו זכות ראות היום רבים שזכו לה, גדול שימושה יותר מלימודה. וגם אנחנו זכינו לראות מקרוב את הנהגותיו של ההבא סאלי, התפללתי בביתו שחורית במשך תקופה מסויימת, וכך זכינו לראות את הנהגותיו. יהי רצון שימשיך עוד לשבת על התורה ועל העבודה, להרביץ תורה בתלמידים ולזכות את הרבים, לאורך ימים ושנים.

² היום אין לנו סנהדרין, וכדי להקים סנהדרין צריך את הסכמת כל חכמי ישראל, או רובם ככולם, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ד סנהדרין ה"א, ובפיה"מ סנהדרין פ"א מ"א). פעם

ו. שלא לאכול קודם התפלה. וכיון שבלאו זה כלולים כמה דברים לכן לא לוקין עליו. ומשמע שלא לוקין אבל מכל מקום זהו איסור תורה. וכן דעת ספר החינוך (מצוה רמח), וכך למד מדבריו בספר מנחת חינוך⁵ (אות ה), ויש מייחסים את ספר החינוך להרא"ה, ואם כן זה מתאים למה שכתב בספרו פקודת הלויים שהדין שלא לאכול לפני התפלה הוא מהתורה. וכן כתב הרמב"ם⁶ על התורה (ויקרא יט, כו), שהעולה מהסוגיא בסנהדרין שהם כולם מן התורה, שכלל הכתוב כל אכילת הדם בלאו אחד.

דעת הרמב"ם

ג. גם הרמב"ם בספר המצוות (שורש ט) מנה את האיסורים שבלאו של לא תאכלו על הדם, ומהם שלא לאכול לפני התפלה. ומשמע שהבין שאיסור זה הוא מדאורייתא. אמנם בספר המצוות שתורגם מלשון ערבי (יהושע תשי"ח, עמ' לד), ובספר המצוות הוצאת הרב הלר (בהערותיו לשיורש תשי"ז, דב"א הע' נד), ובפירוש המשניות (ריש פ"ג דמכות) דיבר על הלאו של "לא תאכלו על הדם" שהוא לאו שבכללות, ולא הזכיר שהדין שלא לאכול קודם התפלה הוא בכלל הלאו. ובמנחת חינוך (שם) דייק מדברי תלמידי רבינו יונה (ברכות ה, מדפי הרי"ף) שהוא איסור דרבנן, שכתבו שכל האיסורים הנדרשים מפסוק זה הם אסמכתא בעלמא, והפסוק דובר על האיסור שלא לאכול מבשר בהמה קודם שתצא נפשה.

הא בהא תליא?

ד. המנחת חינוך בתחילה תלה נידון זה במחלוקת האם עיקר התפלה מדאורייתא או מדרבנן, שלפי הרמב"ם (פ"א מהל' תפלה ה"א) חיוב התפלה מהתורה, וכמו שאמרו (תענית ב) על הפסוק "ולעבדו בכל לבבכם" אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה, ורק כפל התפלות מדרבנן, אבל תפלה אחת ביום היא

⁵ זה ספר יפה מאוד, לפני כששים שנה בשנת תשכ"ד, תשכ"ה, כשהיינו צעירים בישיבה קטנה, חכם שלום זצ"ל היה נותן בישיבה שיעורים קבועים במנחת חינוך, ביום ששי ובשבת, וכל בני הישיבה היו נכנסים לשמוע אותו, איזה יופי היה! אחר כך כשהייתי בגיל עשרים ושנים, מרן זצ"ל התקשר לראש ישיבת "אהל מועד" בזמנו הגאון הרב יהודה כהן - כיום ראש ישיבת יקירי ירושלים ובאר התלמוד - ואמר לו: תשמע, יש לי בן שיועד להעביר שיעורים, ואני רוצה שימסור שיעור במנחת חינוך אצלך בישיבה. מיד אמר לו: כן, מאה אחוז. ובכל יום ששי הייתי נוסע לבית וגן ומוסר שיעור במנחת חינוך על הסדר, כמו שלמדנו מחכם שלום. זה היה שיעור מעניין. כדאי להיות בקי בספר מנחת חינוך, והייתי מוסיף להם מהאגלי טל, דברים מתוקים.

⁶ אומרים בבדיחותא, פעם מישהו שאל את חבירו, האם בתפלה אומרים "משבחין ומפארין" במ"ם או בנו"ן, והשיב לו: אין הבדל, מה שתמצא בגי' והראיה שהבית יוסף לפעמים כתב הרמב"ם במ"ם ולפעמים הרמב"ם בנו"ן...

⁷ ביום ששי האחרון חל צום עשרה בטבת, יש אנשים שישנו מוקדם בליל ששי וקמו בשעה ארבע וחצי, כי רצו לאכול לפני עמוד השחר, ואמנם לפי הקבלה מי שהלך לישון שנית קבע על מטה אסור לו לאכול בלילה, גם אם עשה תנאי, אבל לא כולנו מקובלים, ועל פי הפשט מותר לאכול אם עושה תנאי, וכן משמע מהרא"ש שלא חילק בין ישן ללא ישן, וקודם תענית יעשה תנאי לפני שהולך לישון שאם יקום בלילה יוכל לאכול, כדי שלא יחשב שכיון שפרש מאכילה קיבל עליו תענית. ואז יכול לאכול עד עמוד השחר - שזה בשעה 5.26 לערך - אבל לא יצמצם, אולי השעון לא מדויק, ויסיים לאכול כמה דקות לפני עמוד השחר.

ביום ששי היה אחד שקם בבוקר לאחר עמוד השחר, ושכח מהצום ושתה רביעית מים, ודינו שאינו עולה לתורה ביום התענית (ע"ה חו"מ תעניות עמ' עו, ק"א). אצלנו בשכונה היה ברית בעשרה בטבת, וכיבדו את ראש הכולל שיברך, ואמרתיו לו שיביא ילד קטן בגיל עשר והוא ישתה את היין, אבל הרב התרגש והתבלבל וסיים לברך "נורת הברית" וטעם מהיין, כמנהגינו בכל השנה לטעום מהיין מיד לאחר ברכת "נורת הברית", ועם כל זה הוא צריך להמשיך לצום, שלא יחשוב שנפטר מהצום, ומי שאכל שום וריחו נודף יאכל עוד שום (ברכות נא).! לכן ימשיך לצום, בתענית נותנים לטעום לילדת או לילד קטן (ש"ע"י תקנט ס"ו).

הגאון רבי שלום משאש (שמשי ומגן ח"ב האו"ח סי' נח אות ז, ח"ג האו"ח סי' נה אות יג) כתב שאצל חלק מהמרוקאים (ראה סי' יפה שעה חו"ד סי' עב) - היו נוהגים לטעום מהיין רק לאחר תפלת "אלקינו ואלקי אבותינו קיים את הילד הזה וכו'", כמו אצל האשכנזים. גם בחתונות ראיתי כמה פעמים ראשי ישיבות אשכנזים שמשדדים קידושין ומברכים "מקדש עמו ישראל על ידי חופה בקידושין", ולא טועמים בעצמם, ומעבירים לחתן את הכוס, כי בירכ בשבילו. אבל אנחנו מקפידים לטעום, כי למרות שברכת הגפן נתקנה על ברכת השבח של הקידושין, אבל סוף סוף הוא

מהתורה, ולכאורה היא תפלת ערבית, שהרי היא התפלה הראשונה ביום, כי היום מתחיל מהערב, "ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד". אבל מאידך אולי תפלת שחרית נחשבת ראשונה, כי לפניה יש הפסק שינה, ובפרט שערבית רשות ורק קיבלנו אותה כמו חובה, ואין יתכן לומר שהיא דאורייתא. ואפשר ליישב על פי דברי הגאון רבי חיים מברסק על הרמב"ם (פ"ד מהלכות תפלה), שגם להסוברים שתפלה מדרבנן, אם מתפלל מקיים מצוה מהתורה. ולפי זה הגם שתפלת ערבית רשות, אם כבר מתפלל קיבל אותה כחובה ומקיים בזה את מצוות התורה. אבל זה חידוש של רבי חיים (ע"י יב"א ח"ג האו"ח סימן ח אות א, ב). ואם נאמר שלשיטת הרמב"ם תפלת שחרית דאורייתא, זה יתאים לשיטתו בספר המצוות שהאיסור לאכול לפני התפלה גם הוא מדאורייתא. וכן משמע שהבין בספר מעשה רוקח (פ"ו מהל' תפלה ה"ד), אבל סיים המנחת חינוך שהרמב"ם בהלכות תפלה (פרק ו) לא הזכיר את האיסור שלא לאכול לפני התפלה בכלל הלאו "לא תאכלו על הדם", ונראה מדבריו שהוא אסמכתא בעלמא. וכן כתב הפרי מגדים (סי' פט א"א ס"ק יב ומוש"ו סק"ד, וסי' קסז א"א ס"ק יז), שאף למאן דאמר שתפלה היא דין תורה, האיסור לא לאכול לפני התפלה הוא דרבנן.

דבר שאין בו נארה

ה. הרא"ש (פ"ק דברכות ס"ט ז) כתב בשם רבינו יונה שאם התחיל לאכול קודם עמוד השחר, כיון שעלה עמוד השחר פוסק⁷, ואף על גב דקיימא לן (שבת ט) בתפלת המנחה אם התחילו אין מפסיקים, שאני הכא דאסמכוה אקרא "ולא תאכלו על הדם". כלומר שאיסור אכילה לפני תפלת שחרית הוא לא סתם איסור דרבנן רגיל, אלא איסור דרבנן חמור שהסמיכו אותו על הפסוק, ולכן אם התחיל לאכול אסור לו להמשיך, אבל מכל מקום משמע שזה איסור דרבנן ולא דאורייתא. וכך נפסק בשלחן ערוך (סימן פט סעיף ה): ואם התחיל לאכול קודם

בירך ברכת הגפן. ולגבי הטעימה בברית, ביביע אומר ח"ו (ח"ו"ד סי' כג) כתב שצריך לטעום מיד לאחר ברכת "נורת הברית", ודלא כהרב משאש [וכתב הגר"ש משאש: והרבה פעמים עשיתי קידוש בפני הראש"ל הגרעי" שליט"א, ולא טעמתי קודם, ועשה הערה. ופעם אחת הכריחני לטעום קודם. ועכ"פ כשאני לא בפניו איני טועם וכמו שנהגנו תמיד... ע"כ. ובמחילה מכבוד תורתו ההלכה לא כן]. אני הולך לבריתות בהרבה מקומות, וראיתי שכולם נוהגים כמו שכתב מרן לטעום מיד אחר "נורת הברית".

שימו לב שיש הרבה מחלוקות בין מרן זצ"ל לרב משאש, אבל מרן מעולם לא תקף אותו, וגם יש מחלוקות עם הציץ אליעזר, ומרן התווכח אתו בכבוד, ופעם אחת כתב הציץ אליעזר (ח"ט סי' ב) שנשים ספרדיות יכולות לברך על סוכה ולולב, וביביע אומר (ח"ה האו"ח סי' מג אות ז) כתב על דבריו "הגם לכבוש את המלכה עמי בבית", זה ספרדים שלנו... אבל אף פעם לא תקף אותם. כי הם חולקים כדרכה של תורה, לא כדי להתגדל ולא משקרים בהלכה. אבל היו כאלה שמרן היה מדבר עליהם בתקיפות גדולה, אינני רוצה לחזור על דברים שהרב אמר כאן במקום הזה בשנת תשל"ג על רב אחד שהתיר ממוזרים, באיזו לשון הרב דובר! פעם אחת כשדיבר על פאה נכרית הוא פלט ואמר על רב גדול אחד, מי זה פלוני שמתיר כלפי הגדולים שאוסרים, ואחר כך התפייס אתו, והסביר לו שדיבר מריתחא דאורייתא, כי יש קרוב ל-100 מגדולי הפוסקים שאוסרים פאה נכרית. בפרט כיום שיש בזה חשש עבודה זרה. ביביע אומר ח"ה (האה"ע סימן ה) הביא חלק מהפוסקים שאוסרים פאה נכרית, בעל ההפלאה ובית דינו עשו חרם על אשה שהולכת עם פאה (להמי תודה דף ד' סעי' ב' ודף י"ט ע"ה), רבני ירושלים האשכנזים עשו תקנה בירושלים שאשה לא תצא עם פאה (מרא דארעא ישראל ח"א עמ' מב, ח"ג עמ' רעד, יב"א ח"ה שם בגיליון מס' ז, ח"ט האו"ח סי' ק, דרך שיחה ח"ב עמ' תעה), ועד היום הירושלמים הוותיקים מקפידים על זה, והרב כאב לו מאוד על ההלכה הזו, כי קשה לבנות לעשות לא כמו המורות והאחיות שלהן שהולכות עם פאה נכרית, וצריך הרבה השפעה והסברה בנושא הזה. מרן אהב את הרב משאש, וגם הרב משאש אהב אותו, אבל נחלקו כדרכה של תורה. הרב משאש היה גאון עולם, הרב הראשי של מרוקו, תלמיד חכם שכל ימיו היה שקוע בתורה והפיץ תורה, תראו את ספריו, הוא סיפר לי שאת הספר "מזרח שמש" על איסור והיתר חיבר בגיל שמונה עשרה! זה ספר נפלא, איזה עיון יש בו. גם הגרש"ז אורבך נחלק עם מרן בהלכה, אני זוכר שהיה בא אצלנו לפני חמשים שנה, וכמה שהיו מתווכחים אבל הרב מעולם לא תקף אותו, כי הם חלקו על לשם שמים. ובעיקר חלקו עם שכל, ולא חלקו סתם. אנחנו מדברים בתוקף על אנשים שחולקים בשיטתיות על מרן, בעיקר בלי שכל, צעירים שלא מעמיקים, וניכר שמה שמרן זצ"ל אומר הם חייבים לומר איפכא מסתברא, ותמיד נתפסים לדברי החולקים, אבל כאן בשיעור ביזדים אנחנו רוצים להנחיל לאברכים דרך ישרה, שיחפשו את האמת ולא בכל דבר יאמרו ההיפך ממרן זצ"ל.

עלות השחר צריך להפסיק, ויש אומרים שאין צריך להפסיק. וכידוע הכלל שסתם ויש הלכה כסתם, ומרן החמיר בזה על פי דברי הרא"ש, והסכים לדבריו שהאיסור לאכול לפני התפלה הוא מדרבנן, ולכן בבית יוסף הביא מה שכתב הרא"ש בשם רבינו"ה - רבינו אבי העזרי (סימן לו) שמוותר לשתות מים בבוקר קודם תפלה, דלא שייך במים גאווה, ושכן כתב מהר"י אבוהב, כי כל שתיית המים מהותה לסלק את הצמא⁸ - לסלק את הנזק, ואין בה גאווה, ושכן משמע מדברי הגהות מיימוניות, ולמה חכמים דרשו אל תקרי גויך אלא גאיך ושינו הפסוק ממשמעותו, וכי יש כאן איזו סיבה לעקור דבר מן התורה כמו בשופר ולולב שגזרו עליהם בשבת מחשש שמא יעבור על איסור הוצאה (ר"ה כ"ט: סוכה מ"ב), אלא ודאי שהאיסור לאכול ולשתות קודם התפלה אינו מדאורייתא, ורק חכמים אסרוהו, ולא היה נראה להם לגזור אלא במידי דהוי דרך גאווה דוקא. עד כאן דברי הבית יוסף.

דעת הריטב"א והמאירי

ו. וכן כתב הריטב"א (ברכות י): והאי דאמרין "לא תאכלו על הדם" לא תאכלו עד שתתפללו על דמכם, אסמכתא בעלמא היא, אבל פשטא דקרא על אבר מן החי נאמר, שלא יאכל הבשר בעוד שדמו בו. עכ"ל. וכן כתב המאירי (ברכות ס"ט): האוכל ושותה בשחירת ואחר כך מתפלל, אף על פי שמכל מקום יצא ידי תפלה, עוון גדול הוא, ועליו הכתוב אומר "ואותי השלכת אחר גויך" לאחר שהתגאה זה מקבל עליו עול מלכות שמים, ודרך סמך הביאו אזהרה על זה, "לא תאכלו על הדם" - לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם. עכ"ל. כלומר שזו אסמכתא דרבנן. ואמנם המאירי בבבא מציעא (קט"ו) הביא הדרשה שאסור לאכול קודם תפלה עם שאר כל הדרשות שדרשו בסנהדרין (ס"ג) על הפסוק "לא תאכלו על הדם", אבל יש לומר שכבר גילה דעתו בברכות שהוא רק דרך סמך בעלמא, וסוגיא בדוכתא עדיפא. יש דברים כאלה בראשונים, וכעין מה שהזכרנו בשיעור הקודם (ראה גליון השיעור השבועי ויגש תשפ"ד אות י"ט) בדן צביעה בתחבושת בשבת, שמרן בסימן שכ"ח (סעיף מח) שכתב בלשון איסור, סמך על מה שפירש בסימן ש"כ (סעיף ט) שהוא לזהירות בעלמא ולא מהדין.

שרייתו זהו כיבוס

ז. גם בדן שרייתו זהו כיבוס, מרן השלחן ערוך (סימן שב סעיף ט) כתב להדיא: בגד שיש עליו לכלוך, אסור אפילו לשכשכו במים, דזהו כיבוסו. כלומר שעל עצם שריית הבגד במים, אפילו לא שם אבקת כביסה וכדומה, עובר על כיבוס, ובלבד שיש על הבגד לכלוך. ובדיני בורר (סימן שיט סעיף טו) כתב מרן: מים שיש בהם תולעים מותר לשתותם על ידי מפה בשבת, ומבואר בבית יוסף שמדובר בבגד שאין בו לכלוך. ומוכח שבבגד נקי אין דין שרייתו זהו כיבוס. ואילו בסימן ש"ט (ס"ה) כתב מרן: יין או מים שהם צלולים מותר לסננם במשמרת, אבל בסודר מים אסור משום ליבון, ויין ושאר משקים מותר. ולכאורה ממה שלא חילק משמע שהדין כן בכל בגד ואפילו נקי. וכן בדיני דליקה בשבת (סימן שלד סעיף כ"ד) לגבי נר שנפל על השלחן והמפה התחילה לעלות באש, יכול לקחת בקבוק פלסטיק או זכוכית, ולשים כמו מוחיצה, שכאשר האש תגיע לבקבוק הוא יתפוצץ והמים ישפכו ויכבו את הדליקה, ואם רוצה לשפוך מים על בגד, פסק מרן שמוותר לעשות כן בשאר משקין חוץ מן המים, כי שרייתו זהו כיבוס, ולא חילק בין נקי למלוכלך, ומשמע שגם בבגד נקי יש דין שרייתו זהו כיבוס. וזה סותר למבואר בסימן שב וסימן שיט סעיף טז, שהאיסור דוקא בבגד שיש עליו לכלוך. ויש לומר שלעולם מרן סובר שאין איסור בשריית אלא בבגד שיש בו לכלוך, ומה שסתם בסימן שיט סעיף י' ובסימן שלד, שלא לתת מים על בגד, צריך לומר שסמך על מה שביאר בסימן שב, ששם נתבאר עיקר דין כיבוס, וסוגיא בדוכתא עדיפא (וראה עוד בילקוי שבת ח"ב עמ' י', תקס"ו). יש חכם מנבני

⁸ וכמו שאמרו (ברכות מ"ד). השותה מים לצמאו מברך שהכל נהיה בדברו, ולכן מי שהרופא אמר לו לשתות מים כי הוא צריך הרבה נוזלים בגוף, או שעושה הליכה בקיץ וחושש לאבד נוזלים, או ששותה כדי לבלוע כדור, אם אינו צמא לא יברך. שאלו רב אחד ברדיו, מי ששותה שלא לצמאו האם יברך ברכה אחרונה? ועונה: כן, בודאי! כל מה שאמרו שהשותה מים שלא לצמאו לא יברך, זה על ברכה ראשונה ולא על ברכה אחרונה. אבל במחילה מכבוד אותו רב שענה מהר, זה שלחן ערוך (סימן ר"ד סעיף ז) מפורש שהשותה מים שלא לצמאו אינו מברך לא לפניו ולא לאחריו. יש שאלה בספר זמנינו האם לסודה - מים קופצים... יש דין כמו מים שמוותר לשתות לפני הבדלה ולעשות בהם מים אחרונים, או לא. פעם שאלו את רבי חיים קנייבסקי, והשיב שסודה אין דינה כמו מים וגם אם שותה שלא לצמאו יברך [א.ה. כ"כ בשמו בשו"ת חזון אליהו (ח"א ס"ח)]. אך בס' שאלת רב (ח"א עמ' ע"ט) השיב שדינה

ברק שכתב ששרייתו זהו כיבוסו שייך גם בבגד נקי, אבל זה לא נכון, הוא לא ראה ילקוט יוסף, או שראה ובדוקא חלק... [ואף אי נימא דאיה"נ מרן ז"ל החמיר גבי טלית שאחזו בה האור גם בבגד נקי, י"ל דהיינו משום שצירף שם שני החומרות יחד, גם לענין כיבוס בבגד נקי, וגם לענין כיבוי דליקה בגרמא, לכן החמיר שם. שהרי לסברת הרי"ף והראב"ד והרמב"ן ועוד דוקא להפסיק בכלים מלאים מים שרי, שאין המים בעין, אבל כשהמים בעין על המפה, הרי הוא מקרב להכיבוי עי"ז ואסור. וכ"כ ליישב הא"ר. ואמנם בתוספת שבת העיר עי"ז, שבודאי אילו היה כותב שם והלכה כדעה שניה היה אפשר ליישב כן, אבל השתא דכתב ודברי סברא שניה נראין, משמע שעיקר סברא שניה טובה היא בעיניו, והיינו דבמים אסור משום כיבוס, ובשאר משקים שרי. והדרא קושיא לדוכתא. וע"ש מ"ש לתרץ. וראה בפתח"ד סי' שב אות ח' ע"ש]

רחיצה בכריכה בשבת

ח. יש בזה נפקא מינה לאדם שרוצה להיכנס לבריכה בשבת - עכשיו בחורף אפשר רק במים חמים ובשבת לא שייך (ע' חזו"ע שבת ו עמ' ע"ח, פה, וילקוי ח"ד עמ' סו) - שיש בזה כמה בעיות, בעיה אחת, שלעתים מטלטל את המים שעליו מרשות לרשות, בעיה שניה, שמכבס את הבגד ים, ואולם אם הוא נקי אין בו דין שרייתו זהו כיבוס, ויש עוד בעיות אחרות. כשכתבנו את הילקוט יוסף שבת כרך ב' (עמוד ז), כללנו כמה בעיות שיש בכריכה, ועל כל דבר הבאנו סברא להקל, אין לחשוש משום שרייתו זהו כיבוס, כי מדובר בבגד נקי, ואין לחשוש לסחיטה, כי מדובר בבגד מניילון, ורצייתו להתיר. זה היה לפני כ-35 שנה, והנה שבת אחת הייתי בדיל שבאמריקה, וכשחזרתי מהתפלה הלכו לפניי שני אמריקאים ודיברו ביניהם, ודיברו בצעקות, ושמעתי אותם, אחד אמר לחבירו: איזה יופי, היום יום קייצי, נלך לבריכה...! והוא מספר שהם יושבים שם שעות, ואשתו נכשלת ונותנת צבע על הציפורניים... אמרתי לעצמי, למה אני שומע את זה? משמים שלחו לי אותם, כי בדיוק עמדתי להוציא לאור את הילקוט יוסף שכתבתי על הנושא הזה, ומשמים הזהירו אותי, אל תכתוב שמוותר, תראה מה הם מספרים, הם הולכים לבריכה לכמה שעות בשבת, ולא הולכים לשיעורי תורה, ונכשלים בכמה מלאכות, וסוחטים את הבגד או את השיער. זה סייעתא דשמיא לכתוב את ההלכה הנכונה שלא להקל בזה.

סירוק בשבת

ט. גם יש לחוש שיסדרו במסרק את שיער הראש או הזקן ויתלשו שערות, שהרי מי שמסרתק מוציא השיער המדולדל, כדי שראשו לא יהיה פרוע, וכתב הריב"ש (סי' שצ"ד) שהמסרתק מתכוין להוציא את הנימין המדולדל, ובשבת זה פסיק רישיה דניחא ליה, וכן כתב בשלחן ערוך (סימן שג סעיף כ"ז): אסור לסרוק במסרק בשבת, שאי אפשר שלא יעקרו שערות. והמשנה ברורה (ס"ק פ"ג) הביא מה שכתב על כך בספר ישועות יעקב (ס"ק"ב) בחריפות גדולה: ראיתי אנשים מקילים לסרוק ראשם בשבת וכמעט נעשה הדבר כהיתר אצלם, ואוי לעיניים שכך רואות לעבור בשאט נפש לחלל שבת בידיים, ומהראוי לכל חכם בעירו להזהיר על זה אולי ישמעו ויקחו מוסר. ע"כ. אבל מותר להסרתק במברשת ששיניה רחוקות זו מזו, או במברשת רכה, ולא צריך לבוא לתפלה "גדל פרע שער ראשו", כי הוא לא מתכוין להשיר שערות ואין זה פסיק רישיה שיתלשו. ומי שמכיר את עצמו ויודע ששערותיו חלשות ונתלשות מהר, יזהר גם בזה, ויקח מגבת ויסדר את השיער ביד. היה מחבר אחד שכתב תשובה וחלק על המשנה ברורה וכל האחרונים, וכתב שזה בגדר פסיק רישיה דלא ניחא ליה, אבל כנראה שלא ראה את תשובת הריב"ש בפנים. זו אחת הסיבות שברחתי מלהתיר רחיצה בכריכה בשבת.⁹

כמים, ובס' שיח התורה (ח"ב עמ' ר"א) השיב שמסתפק בזה]. לכן אם הוא נהנה מהגזים והם לא נגמרו... אף שאינו צמא יכול לברך, אבל לענין מים אחרונים נראה שדינה כמים.

⁹ מעניין איך מהשמים נותנים סייעתא דשמיא. החתם סופר היה גדול הדור והיו שואלים אותו שאלות בהלכה ומיד היה עונה - מרן זצ"ל היה בקי בתשובותיו ישר והפוך וביביע אומר הסתמך עליו הרבה - פעם בנו "הכתב סופר" שאל אותו: אבא, איך אתה עונה כל כך מהר, שואלים אותך בדרך: מותר להסרתק בשבת? אסור, מותר להתרחץ בכריכה בשבת? אסור... אולי אותה טוענה? אמר לו החתם סופר: תראה, בכל דור ודור הקב"ה שותל את המשיב של הדור, ונותן לו שיתתא דשמיא שלא תצא טעות מתחת ידו, ואני מרגיש שאני המשיב של הדור, למה כולם שואלים אותי ולא אותך?... אחרי ששואלים אותי אני בא לבית, ורואה בפוסקים

הן נכתר מהמתור

י. לעיל אמרנו ליישב את הסתירה בשלחן ערוך שסוגיא בדוכתא עדיפא, והעיקר מה שכתב שאין איסור שרייתו זהו כיבוסו' בגד נקי. דרך אגב, יש הרבה סתירות בשלחן ערוך, ויש יישובים, לאפוקי מרב גדול אחד קדום - לא אומר את שמו - שכתב דבר פלא, שהשלחן ערוך נתחבר בסיוע תלמידיו של מרן הבית יוסף, ולכן מצאנו כמה סתירות בשלחן ערוך, ועוד כתבו שמרן כתב את השלחן ערוך כשהיה זקן, שהרי נפטר בגיל פ"ז, ולא שם לב לסתירות. אבל זה לא נכון! כי אם תלמידים כתבו את השלחן ערוך, למה כל האחרונים הב"ח, ה"ז - שהיו לפני כ-400 שנה - המגן אברהם, הפרי חדש ועוד, טורחים ליישב את דברי השלחן ערוך. וגם מה שכתבו שמרן היה זקן, זה פשוט לא נכון מבחינה עובדתית, מרן חיבר את השלחן ערוך במשך כארבע שנים, משי"א עד שנת שט"ו שסיים את חלק אורח חיים, עד שנת שי"ח שסיים חלק חושן משפט (יוסף בחירי עמ"ס ששו, שעה. עין יצחק ח"ג עמ"ס סב), זה חיבור עצום ורב, והיה אז בגיל ששים וכמה. ולאחר שכתב את השלחן ערוך, המשיך לחבר את בדק הבית אשר חלקו נתחבר קודם השלחן ערוך, וחלקו ממנו אחריו, איזו בהירות! וכן חיבר את הכסף משנה על הרמב"ם, וכן שו"ת אבקת רוכל, שו"ת בית יוסף, יש תשובות שנכתבו מאוחר יותר, וכי אפשר לומר שמרן חיבר חיבורים אלו כשהיה סנילי ח"ו?! כנראה הטעו את אותו חכם גדול קדום שכתב כך, או שכתב כן תלמיד טועה.¹⁰

להקת ראשונים

יא. לעיל יישבנו את הסתירה במאירי שסוגיא בדוכתא עדיפא, והעיקר מה שכתב שאיסור אכילה קודם התפלה הוא מדרבנן. וכן משמע ממה שכתב הרשב"א (ברכות ז): כל האוכל ושנתה ואחר כך מתפלל עליו נאמר "ואותי השלכת אחרי גויך", ודוקא בשהתחיל לאחר שהגיע זמן תפלה, אבל אם התחיל קודם לכן אינו צריך להפסיק. ע"כ. ומשמע שהטעם לזה מפני שכל האיסור הוא מדרבנן. וגם הרא"ש שכתב שצריך להפסיק לאכול נימק שזה איסור דרבנן חמור שיש לו אסמכתא מהתורה. רואים שגם המאירי, הרשב"א, הריטב"א, הראב"ה, הרא"ש, וכן התוספות (הובאו ברשב"א), אהל מועד (דף סח ע"ב נתיב יא), שיטות קמא (ברכות ז: עמ"ס קטא) בשם הנימוקי יוסף, כתבו שאיסור אכילה קודם התפלה הוא דרבנן, וכן הביא הבית יוסף בשם הגהות מיימוניות ומהר"י אבוהב. וזו המסקנא, כדעת רוב הראשונים וכדעת מרן השלחן ערוך.

לפתח את הראש תרתי משמע

יב. חכם אחד בזמנינו חלק¹¹ וכתב שהאיסור לאכול לפני התפלה דאורייתא, ורצה להוכיח כן מדברי השלחן ערוך, שכתב בסתם שאם התחיל לאכול לפני עמוד השחר צריך להפסיק, ויש אומרים שלא צריך. והלכה כסתם. והרי בדרבנן כמו מנחה וערבית אם התחיל בהיתר יכול להמשיך (ש"ע סי' רלה ס"ב), ועל כרחק שהאיסור דאורייתא. והוסיף שמה שמרן כתב בבית יוסף שהוא מדרבנן, רוח על פניו יהלוק ובשלחן ערוך חזר בו. לפני כשלושים שנה שלחתי לו מכתב, במחילה מכבודך, וכי לא ראית מה שכתבו הרא"ש ועוד ראשונים שאפילו שהאיסור מדרבנן, שאני הכא שיש אסמכתא, ומה שהסמיכו איסור זה על הפסוק זה משום שרצו לחזק אותו, ולעולם הוא דרבנן ולא דאורייתא, ובכל זאת צריך להפסיק לאכול, וחילק הרא"ש בין שחרית למנחה. ובמחילה מכבוד אותו מחבר, אני מכבד אותו מאד, אבל למה לא פתח את "הרא"ש" תרתי משמע...

קפה עם פוכר

יג. הבן איש חי (ש"ר פרשת יתרו סעיף יח) כתב: אסור לאכול ולשתות קודם תפלת שחרית, ואפילו במים בלבד יש להחמיר אם לא משום ישוב הדעת. ובספר עוד יוסף חי (ס"פ וישלח) כתב שמוותר לאדם חלוש המוגז לשתות הקפה בסוכר, כשאין דעתו מיושבת בלעדו. אבל להלכה יש להקל בכל זה, וכמו שכתב באורך בשו"ת יביע אומר ח"ד (תא"ח ס"א יא). ויש לצרף דעת הראב"ה (ברכות ס"ל), שמה שאסור לשתות לפני התפלה הוא רק מידי דמשכר, כמו ערק¹² וכדומה, שעושים עליו קידוש והבדלה, ומה שאין כן תה וקפה ודברים אחרים שמוותר לשתות לפני התפלה. וזה חזי לאצטרופי כדי להקל¹³.

שכח וברך

יד. יש עוד נפקא מינה במחלוקת האם האיסור לאכול לפני התפלה מדאורייתא או מדרבנן, ולהלכה מדרבנן, בדן אדם ששכח שהוא נמצא לפני התפלה, כנראה הוא מבולבל מרוב צרות, ובשעה שש בבוקר קם ולקח חתיכת עוגה וברך עליה "בורא מיני מזונות", ואמרו לו: מה אתה עושה, אסור לאכול לפני התפלה! האם יטעם או לא יטעם. אם האיסור לאכול לפני התפלה מדאורייתא, איך יטעם ויעבור על איסור תורה כדי להינצל מאיסור אחר של ברכה לבטלה, אבל אם האיסור מדרבנן, יטעם כדי שלא יעבור על איסור חמור יותר של ברכה לבטלה דאורייתא. ובשבוע הבא נרחיב.¹⁴

שבת, והרב לא דיבר על זה מילה וחצי מילה, כי אם הרב היה מתקיף, אוי ואבוי, לא היה נשאר ממנו שריד ופליט... אותו חכם שכתב כך בהסכמה עשה טעות, ואני מקוה שלא יחזור על זה, כי זה לא נכון, וגם שזה מחליש את המסורת שלנו בקבלת הוראות מרן.

¹¹ הוא רגיל לחלוק על מרן זצ"ל, ואני לא יודע למה נוהגים כך. הרב יהושע פולק סגן ראש העיר לשעבר, לפני חמשים שנה למד בכלל של הרב ז'ולטי יחד עם אחי הרב יעקב ע"ה, ואמר לי לפני שנים רבות: תראה, לנו האשכנזים אם היה רב כמו הרב עובדיה, הוא לא היה הולך על הארץ, אלא היה הולך על הידים שלנו! הספרדים לא מבינים מה יש להם ביד, למה חולקים עליו על ימין ועל שמאל?!

¹² המרוקאים רגילים בזה, פעם סיפרתי כאן שזכיתי לקחת את מרן זצ"ל בפעם הראשונה לבבא סאלי, הייתי אז נער צעיר, ומרן הגיע למסור שיעור בישיבת הנגב, ואמרתי לו: אבא, כאן גר הבבא סאלי, כדאי להיכנס אליו. אמר: אבל אני לא מכיר אותו. אמרתי: תמיד יש פעם ראשונה... והרב שמע לי, היה נוח, לא היה מתעקש, ונכנסנו לבבא סאלי בהפתעה. אחר כך הבבא סאלי כעס ואמר, למה לא אמרתם לי מראש, הייתי שוחט לו כבש... אבל כשמרן נכנס קיבל אותו בכבוד והביא לו כוס מלא ערק, וגם לי הביא כוס, ואותי הכריח לשתות את כל הכוס ואמר: תשתה... זה קשה, לא כואב לי השיניים... אבל למרן הוא יותר, בירך שהכל וטעם קצת. הם רגילים לשתות ערק, אצלם זה חמור מדינה...

¹³ {מי שעושה הבדלה או קידוש על תה קפה קוקה קולה וכדומה, מברך ברכות לבטלה. יש חכם אחד אמר ברדיו שמבדילין על תה וקפה וכדומה, ואני מתפלל עליו איך לא חשש לאותם אחרונים שכתבו שזה ברכה לבטלה, תראו כמה חוששין לאיסור ברכה לבטלה, אומרים ספק ברכות להקל אפילו נגד הש"ע, ואיך כאן לא חשש לפוסקים החולקים. ביביע אומר האריך בזה, והעלה שאסור להבדיל על תה קפה וקולה וכדומה. האם העיקר זה להגיד איפכא מסתברא מכל מה שמרן זצ"ל אומר? תמוה מאד.

¹⁴ השבוע היו אצלי ממטה החטופים, באו כמה הורים ואמרו שצריך שכולם יתפללו ולא ישכחו את החטופים, וסיפר לי ראש המטה, שיש חטוף שהוא ספרדי

שכל מה שהשבתי נכון (חוט המשולש דף לב ע"א)... כלומר שלאדם גדול יש סייעתא דשמיא, הבעיא שבודר שלנו כל אחד מרגיש שהוא המשיב של הדור, כי הרדין גידל כמה אנשים, אבל אדם צריך שתהיה ענוה. היה אחד שהוציא פסק ופרסם במודעות רחוב גדולות שאסור לנסוע ברכבת בגוש דן בימי חול, כי עשו את פסי הרכבת בשבת, אבל לא ראינו אצל הגדולים שלנו שעשו מודעות, גדול שימושה יותר מלימודה (ברכות ז), מי שזכה לשמש את הגדולים זה חשוב מאוד, וכי דבר כזה ראינו אצל חכם עזרא עטיה, מרן זצ"ל, חכם בן ציון אבא שאול, הרב איריבך, הרב אלישיב, הרב ואזנר, אלה גדולי הדור שלנו, וכי עשו דבר כזה? זה מאוד מוזר, כל אחד מרגיש שהוא המשיב של הדור, ב"ה מרן זצ"ל זכה שרוב הדור הולכים אחריו.

¹⁰ חכם אחד כתב בהסכמה לאיזה מחבר את הטענה הזו, שמרן הבית יוסף חיבר את השלחן ערוך כשהיה זקן, והרב אלבז שליט"א כעס מאד, בדברים של הלכה גם הוא יודע לכעוס, אורייתא רתיחא ליה, זה מקומם! כאב לו מאוד שרוצים להחליש את הוראות השלחן ערוך, הרי יש לנו למעלה ממאתים גדולי הדורות שכתבו שקיבלנו הוראות מרן (מעתיקי השמועה עמ"ס טו לח), וביום ששי אחד הרב אלבז בא במיוחד למרן זצ"ל ואמר לו: כבוד הרב, תראה מה כתב רב פלוני בהסכמה. מרן זצ"ל אמר לו: אדבר על זה ביודים. התכונן להתקיף את אותו רב. שמע את זה המחבר ומיד בא אלי: אני מפחד שהרב יתקיף אותי... אמרתי לו: מה איכפת לך, ככה כל אחד ירצה לראות מה הספר הזה, ויקנו אותו יותר... אבל היתה לו יראה, "את ה' אלהיך תירא", "את" לרבות תלמידי חכמים (פסחים כב), ואמר לי: הרב, תעשה משוהו, אני לא אשם, הרב הזה כתב את ההסכמה... ואמר: אקח סכין גילוח או סכין יפני, ואחתוך את הדף, ואף שבצד השני יש הסכמה של אחר, אוי לרשע ואוי לשכנו... אתה מבטיח? כן, אשב בבית עם הילדים ונחתוך הכל. שלחתי פתק למרן: לכבוד מרן האבא, אני יודע שאתה רוצה לדבר על זה ביודים, אבל בבקשה תרחם עליו, אם היה אשם היה מגיע לו, אבל הוא לא אשם. המחבר הלך בעצמו לבית מרן בהר נוף כדי למסור לו את המכתב, אבל לא פתחו את הדלת, יש שעות של קבלת קהל ומה בא באמצע יום ששי?! התקשר אלי: הרב, לא פותחים לי את הדלת. אמרתי לו, יש מעטפה, תשים מתחת לדלת. חכינו למוצאי